
XAFIISKA MAALIYADA

AWAAMIIRTA DIB-LOO HABEEYAY EE HANAANKA IIBKA DAWLADDA

DAWLADA DEEGAANKA SOOMAALIDA

**JIG-JIGA
BISHA TIRR, 2015 T.I**

Awaamiirta dib-loo habeeyay ee hanaanka iibka dawladda

Maadaama, ay lagama maarmaan noqotay in wax ka badel iyo dib-uhabayn lagu sameeyo awaamiirta hir-galinta hanaanka iibka dawlada deegaanka soomaalida ayaa waxaa lagu sameeyey dib u habaynta qodobada hoos ku xusan:

1. Ciwaan gaaban

Awaamiirtan “waxaa loogu yeedhi doonaa awaamiirta dib-u-habaynta hirgalinta hanaanka iibka dawlada deegaanka soomaalida”.

2. Dib u habayn

Waxaa dib u habaynta hoos ku xusan lagu sameeyey awaamiirta hir-galinta hanaanka iibka dawladda deegaanka soomaalida:

1. Waxaa awaamiirta lagu soo kordhiyay qodobka cusub ee dhisida gudiga ansixinta iibka heer degmo iyo heer maamul magaalo.

“Iyadoo qodobka 5^{aad} qodob hoosaadkiisa 4^{aad} ee awaamiirtu uu sidiisa yahay ayaa waxaa gudiga ansixinta iibka ee heer degmo ama maamul-magaalo magacaabi doona gudoomiyaha degmada ama maayarka maamulka magaalada, guddigaas oo ka kooban 7-xubnood, buuxinayana shuruudaha hoos-ku xusan, si ay u hubiyaan islamarkaana u go’aamiyaan iibka isku dhafan ee degmada/maamulka magaalada, isla markaana muddadooda shaqo aanay ka badneyn sadex sano.

b) Waa inuu yahay xubin madax-xafiiseed ka ah xafiisyada horumarinta ee degmada sida; xafiiska biyaha, xafiiska beeraha, xafiiska xoolaha, xafiiska waxbarashada, xafiiska caafimaadka iyo xafiiska maaliyada oo noqonaya shirgudoon iyo sido kale madaxa waaxda iibka (Deskiga iibka) ee xafiiska maaliyada oo noqonaya xoghaye.

t) Waa inuu yahay xubin madax-xafiiseed ka ah xafiisyada horumarinta ee maamulka magaalada sida xafiiska adeeg bixinta, xafiiska beeraha, wakaalada biyaha, xafiiska waxbarashada, xafiiska caafimaadka iyo xafiiska maaliyada oo noqonaya shirgudoon iyo sido kale madaxa waaxda iibka (deskiga iibka) ee xafiiska maaliyada oo noqonaya xoghaye.

j) Waa in ay yihiin xubno shaqada iibka u leh aqoon iyo khibrad dheeriya.

2. Qodobka 6(5) ee aawaamiirta ayaa waxka badal lagu sameeyay

“6(5) Iyada oo arrimaha ku xusan qodobka 58^{aad} ee bayaanku sidooda yihiin, ayaa tar-tanka iibka furan ee heer caalami lagu fulinayo iyo waliba iibka caddadkiisa lacageed lagu qeexay qodob-hoosaadkan iyo iibka cadadkiisu ka sareeyo inta wakhtiga ogeysiiska tar-tanka jaraa’idka lagu soo bandhigo, sidoo kale dadweynaha loogu shaacinayo shaashada internetka ee wakaalada iibka iyo maamulka hantida dawladda deegaanka soomaalida.

B. Shaqooyinka dhismaha	Birr 20,000,000 iyo wixii kabadan
T. Qalabka	Birr 6,000,000 iyio wixii kabadan
J. Adeega latalinta	Birr 4,000,000 iyo wixii kabadan
X. Adeegyada kale	Birr 2,000,000 iyo wixii kabadan

3. 6/5.1. Iyada oo arrimaha kuxusan qodobka 24^{aad} ee bayaanka iyo qodobka 16.20 qodob hoosaadkiisa 16.20.1 ee awaamiirtu sidooda yihiin ayaa iibasha heer deegaan inta ogaysiiska ta-rtanka lagu shaaciyo warbaahinta deegaanka sida FM, SRTV iyo jaraa’idka kasoo baxa deegaanka ayaa lagu fulin iibasha lacagtoodu aanay ka badnayn sida hoos cad;

b) Shaqooyinka dhismaha	Birr 4,000,000
t) Iibka allabta	Birr 3,000,000
j) Addeega la talinta	Birr 9,00,000
x). Addeegyada kale	Birr 1,000,000

4. Qodobka 16.8.6 ee awaamiirta ayaa waxaa lagu kordhiyay qodob-hoosaadkan cusub ee hoos ku xusan 16.8.7 “16,8,7 iyada oo arimaha ku xusan farqada qodobkan 16.8 ay sidooda yihiin ayaa shuruudaha iyo waayo aragnimada tayada shaqo ee looga baahan yahay qaybaha iibka shaqooyinka dhismuhu ay noqonayaan kuwo waafaqsan shuruudaha ku qeexan lifaaqa 6^{aad} ee awaamiirtan ku lifaaqan.

5. Qodobka 16.26.9 ee aawaamiirta ayaa waxaa lagu soo daray qodobkan cusub ee hoos ku xusan 16,29,10. “16,29,10. Qalabka dhismaha ee yaala goobta dhismaha waxa qiimahooda laga bixin karaa lacag gaadhaysa 50% hase ahaatee ka hor intaanu bixin lacagta kor ku xusan xafiiska iibka fulinaya waxaa looga baahan yahay inuu qaato talaabooyinka hoos ku xusan.

B. Xafiiska iibka fulinaya iyo la taliyaayaasha waxaa looga baahan yahay in ay hubiyaan xaqiiqada juwanka ama rasiidka muujinaya qiimaha lagu soo iibiyay qalabka yaala goobta dhismaha ee ay lacagteeda soo codsadeen shirkadaha shaqooyinka dhismuhu.

T. Marka qalabka dhismaha ee yaala goobta dhismaha ee lacagtooda la bixiyey loo isticmaalo shaqooyinka dhismaha mashruuca waa in lacagtooda laga jaro lacagta baaqiga u ah mashruuca.

J. Waxaa reeban oo aan la ogolayn in qalabka dhismaha ee yaala goobta dhismaha loo isticmaalo gashi mashruuc kale ama ujeedooyin kale oo gaar ah.

X. Waxa shirkada shaqooyinka dhismaha looga baahan yahay in dalabyadooda lacageed ee ay kudoonayaan in lagu siiyo lacagta qalabka yaala goobta dhismaha ay soo raaciyaan cadaymo muujinaya caymiska ay leeyihiin qalabka yaala goobta dhismuhu, haddii qalabka ku xeraysan bakhaarku xumaado, la xado ama mudo dheer oo aan la isticmaalin awgeed qiimo dhac ku yimaado ayaa si uu u-damaanad qaado qiimo dhaca iyo khasaaraha ku yimaada qalabkaasi ay yihiin kuwo leh damaanad buuxda, isla markaana waafaqsan

qodobka 40^{aad} ee la xidhiidha xaalada heshiisyada guud iyo tar-tanka qandaraasyada.

6. Qodobka 17.2 ee ee aawaamiirta ayaa lanasakhay waxaana lagu badalay qodobkan cusub ee hoos ku xusan 17.2:

“17.2 Iyada oo shuruudaha kale ee u yaala shaqooyinka iibka ee ku xusan farqada 1^{aad} ee qodobka 58^{aad} ee bayaanku sidooda yihiin, waxaa la meel-marin karaa iibka tar-tanka furan ee heer caalamiga ah marka lacagta iibku ka badan tahay cadadkan hoos ku xusan:

B. Shaqooyinka dhismaha	Birr	600,000,000	iyo wixii kabadan
T. Qalabka	Birr	200,000,000	iyo wixii kabadan
J. Adeega latalinta	Birr	30,500,000	iyo wixii kabadan
X. Adeegyada kale	Birr	84,000,000	iyo wixii kabadan

7. Qodobka 21.1 ee aawaamiirta ayaa lanasakhay waxaana lagu badalay qodobkan cusub ee hoos ku xusan 21.1

“21.1, Iyada oo ay tahay in xafiiska dawladu iibka adeega la talinta ku fuliyo habka dalabka fikir tar-tameedka, islamarkaana cadadka lacagta iibka qiyaas ahaan ka sareeyo 900,000 oo Birr, waxa loo baahan-yahay qaab waafaqsan qodobka 22^{aad} ee awaamirtan in lagu fuliyo ogeysiiska codsiga muujinta rabitaanka.

8. Waxaa lanasakhay hordhaca qodobka 22.1, waxaana lagu badaley sidan hoos ku xusan:

“22.1 Marka qiyaasta cadadka lacagta iibka adeega la talinta xafiiska dawladu tahay mid ka badan 900,000 (sagaal boqol oo kun), waxaa loo baahan yahay in lagu marti qaado tar-tamayaasha ku hawlan fidinta adeega la talinta ee doonaya in ay ka qayb qaataan tar-tanka adeega la talinta.

9. Waxaa lanasakhay qodobka 23.3 ee awaamiirta waaana lagu badalay qodobkan cusub ee hoos ku xusan 23.3

“23.3 Iyadoo arrimaha ku xusan qodob-hoosaadka 23.2 ay sidooda yihiin, ayaa hab-waafaqsan qodobka 48^{aad} farqadiisa 2^{aad} ee bayaanka loo baahan-yahay, marka la hirgeliyo iibka tar-tanka xadidan ee la rabo in la iibiyo allaabta, shaqooyinka dhismaha, adeega latalinta ama adeega kale in uusan ka badanin guud ahaan qiimahan hoos ku xusan:-

Xarafka	Nooca iibka	Heer deegaan Birr	Heer degmo Birr
B	Iibka shaqooyinka hawlaha dhismaha	15,000,000	6,000,000
T	Iibka alaabta	3,750,000	1,500,000
J	Iibka adeegga latalinta	2,250,000	900,000
X	Iibka adeegyada kale	3,000,000	1,200,000

Kh. Marka keenista qalabka dhismaha ay masuuliyadiisa tahay xafiiska iibka fulinaya heshiiska iibka qalabka dhismuhu wuxuu noqonayaa mid ku sar-go’an cadadka lacageed ee loo qoondeeyey iibka shaqooyinka dhismaha.

10. Waxa lanasakhay Qodobka 24.2 ee awaamiirta waaxaana lagu badalay qodobkan cusub ee hoos ku xusan 24.3

“24.3 Cadadka lacageed ee aan ka badnayn sida hoos ku xusan ee lagu meelmarinayo iibka habka qiimo sheegta iyadoon loo baahan guddiga ansixinta iibka, waxaa ansixin kara mdaxa xafiiska ama cida uu u wakiisho.

Xarafka	Nooca Iibka	Heer Deegaan Birr	Heer Degmo Birr
B	Iibka shaqooyinka hawlaha dhismaha	1,000,000.00	500,000.00
T	Iibka Alaabta	400,000.00	200,000.00
J	Iibka adeegga latalinta	240,000.00	120,000
X	Iibka adeegyada kale	300,000.00	150,000

Kh. Marka keenista qalabka dhismaha uu masuuliyadiisa leeyahay xafiiska iibka fulinaya, heshiiska iibka qalabka dhismuhu wuxuu noqonayaa mid ku sar-go'an cadadka lacageed ee loo qoondeeyay iibka shaqooyinka dhismaha

11. Waxa lanasakhay Qodobka 25(7), (b) ee awaamiirta waxaana lagu badalay qodobkan cusub ee hoos ku xusan 25(7), (b).

“25,(7),(b) iibka qalabka ama adeegyada aan ku jirin qorshaha iibka xafiiska dawlada ee qiimahoodu uusan ka badnayn 10,000 (Toban kun oo birr) ama si loo daboolo baahiyaha kala duwan xiliyada lagu gudo jiro safarada ayaa waxaa si toos ah looga iibsana karaa hay'ad kasta, hase ahaatee iibabka yar-yar ee noocan oo kale loo sameeyay waa inayna isku gayntoodu ka badanin sanad miisanayiyaneedka gudihiisa 150,000 (boqol iyo konton kun oo birr)”.

3. Mudada Dhaqan Galka

Awaamiirtani waxay dhaqangalaysaa laga bilaabo bisha **Tirr 1, 2015^{ka} T.I.** Hase ahaatee, qodobka **16.25.10** ee qeexaya bixinta lacagaha qalabka dhismaha ee ku sugan goobta dhismaha wuxuu dhaqangal ku noqon oo kaliya qalabka la soo iibiyey lana geeyey goobta dhismaha, laga bilaabo maalinta la dhaqan galiyey awaamiirtan.

Jig-jiga, Bisha Tirr, 2015 T.I

Cabdiraxmaan Axmed Xasan

Madaxa Xafiiska Maaliyada DDS

LIFAAQA 6^{aad}

Go'aaminta Shuruudaha Iibka Shaqooyinka Dhismaha Dawlada

1. Qeexid

Awaamirtan dhexdeeda micnaha ereyadu waa sidan hoos ku cad:-

B. “Dhisme kooban” waxaa loola jeedaa dhisme aan ka badnayn shan dabaq islamarkaana aan lahayn aalada kor ilaa hoos unoqnoqota (wiish).

T. “Dhismaha dhexe” waxaa loola jeedaa nooca dhisme ee dhulka kor uga taagan ugu yaraan shan dabaq isla markaana aan kor u dhaaf-sanayn shan iyo toban dabaq.

j. “Dhismaha sare” waxaa loola jeedaa dhismaha dhulka ka sareeya ugu yaraan shan iyo toban dabaq, sidoo kalena aan kor u dhaafsanayn afartan iyo shan dabaq.

X. “Dhismaha aadka u sareeya” waxaa loola jeedaa dhismaha dhulka ka sareeya ugu yaraan afartan iyo shan dabaq iyo wixii ka badan.

Kh. “Buundada gaaban” waxaa loola jeedaa buundada bixisa adeega gaadiidka ama adeegyada kale ee isgaadhsiinta ee dhererkeedu ka yaryahay 25m (shan iyo labaatan mitir).

D. “Buundada dhexe” waxaa loola jeedaa buundada bixisa adeega gaadiidka ama adeegyada kale ee isgaadhsiinta ee dhererkeedu aanu ka yarayn 25m (shan iyo labaatan mitir) kana badnayn 50m (konton mitir).

R. “Buundada dheer” waxaa loola jeedaa buundada dhererkeedu yahay uguyaraan 50m (konton mitir) iyo wixii ka badan ee bixisa adeega gaadiidka ama adeegyada kale ee isgaadhsiinta.

S. “Dhismaha si macquul ah u dhamaaday” waxa loola jeedaa mashruuca dhisme ee shaqadiisii dhismuhu dhamaystirmay boqolkiiba todobaatan (70%).

SH. “Shaqada sida hufan loo dhamaystiray” waxaa loola jeedaa mashruuca dhismaha ee shaqadiisu dhamaatay boqolkiiba (70%) iyo in kabadan,

islamarkaana xafiiska mashruuca iska-leh uu xaqiijiyey in tayadii iyo wakhtigii loogu talo galay lagu dhamaystiray, kadibna qandaraaslaha lagu siiyay warqada cadaynta dhamaystirka iyo waayo aragnimada shaqada.

2. Dhanka khibrada guud

- b). Hab wafaaqsan heerka darajo ee ay siisay wasaarada dhismuhu marka laga reebo kuwa heerkooda darajo u dhaxeeyo 6^{aad} ilaa 10^{aad}, shirkadaha kale ee dhismaha ee maxaliga ah iyo kuwa shuraakada ah (Joint venture) waxaa looga baahan yahay in ay ugu yaraan leeyihiin 2 sano oo waayo-aragnimo ah oo la xidhiidha shaqooyinka dhismaha.
- t). Qandaraaslaha dhismaha ee laga leeyahay dalka dibadiisa, waxaa looga baahan yahay inuu leeyahay ugu yaraan shan sano oo waayo-aragnimo ah oo la xidhiidha shaqada dhismaha, kuna fuliyey shirkad ahaan ama hab iskaashato ahaan.

3. Khibradaha kale ee la xidhiidha (la halmaala)

- b). Shirkadaha dhismaha ee maxaliga ah waxaa looga baahanyahay inay noqdaan kuwo mudadii tobanka sano ee la soo dhaafay ku hawlanaa hawlaha dhismaha ee qorshaysnaa, waana in shirkadahaasi fuliyeen qandaraas dhisme oo la mid ah ama la nooc ah kuwa ay rabaan inay u-tartamaan, kuna soo fuliyeen qaab qandaraaslenimo ama qaab shuraako (joint venture) ah, waana in 70% (boqolkiiba todobaatan) ay shaqada u fuliyeen si hufan oo lagu qanci karo.
- t). Haddii qiyaasta shaqada dhismuhu ay ka hooseyso hal bilyaan oo Birr, islamarkaana tartamaha qandaraaska dhismuhu buuxin waayo shuruuda looga baahan yahay ee dhanka qiimaha khibradaha shaqo ee ku cad xarafka (b) ee sare, isla markaana qiimaha khibrada uu kaga shaqeeyey hal mashruuc oo kaliya uu u buuxin waayo waxaa khibrad ahaan loogu qaban karaa wadarta qiimaha labo mashruuc oo la xidhiidha shaqada la rabo in la qabto. Hase ahaatee, waxaa reeban in qiimaha wadarta labada mashruuc uu midkiiba kala-badh ($\frac{1}{2}$) ka hoos maro qiimaha khibrada looga baahan yahay inuu buuxiyo.

- j). Marka qiyaasta qiimaha shaqada dhismuhu yahay hal bilyaan oo Birr iyo wixii ka sareeya islamarkaana tartamaha shaqada dhismuhu uu shuruuda looga baahan yahay qiimaha dhanka khibraadaha shaqo ee ku cad xarafka (B) ee sare ku buuxin kari waayo khibradaha uu kaga shaqeeyay hal mashruuc oo kaliya, waxaa khibraad ahaan loo xeerin karaa wadarta sadex mashruuc oo uu ku dhamystiray xaalad wanaagsan oo lagu kalsoonyahay. Hase yeeshee, waxaa reeban in qiimaha gaar-gaarka ah ee sadexda mashruuc uu ka hooseeyo sadex daloolow hal (1/3) qiimaha khibrada looga baahan yahay inuu buuxiyo.
- x). Shirkadaha dhismaha ee ajaanibka ah waxaa looga baahan yahay inay tobankii sano ee ugu dambaysay ay ka qaybqaateen shaqooyinka dhismayaasha ee qorshaysnaa, isla markaasna ay labadii sano ee ugu dambaysay fuliyeen ugu yaraan labo mashruuc oo dhisme ah, taas oo ay ku fidiyeen shirkad ahaan, iskaashato ahaan, qandaraasle ama qandaraas hoosaad ahaan, una dhamaystiray shaqada 80% sidii loogu talagalay.
- kh). Marka uu tartamuhu la yimaado khibrado shaqo oo la xidhiidha howlaha dhismaha oo uu ku helay ka mid ahaansho shirkad, Iskaashato ama qandaraas hoosaad uu ka qaatay shirkado kale, waxaa khibrad shaqo ahaan loogu xeerin karaa oo kaliya khibrada la xidhiidha shaqooyinka dhismaha ee uu horey usoo qabtay ama waxaa loo qiimayn karaa saamiga uu kuleeyahay iskaashatada ama shirkada uu katirsanyahay.
- d). Marka la samaynayo qiimaynta tar-tanka waxaa khibrad ahaan loo tixgalin qiimaha shaqada dhismaha ee uu tartamuhu soo bandhagay iyada oo dib-u-eegis iyo sixitaan lagu samaynayo qiimaha, iyada oo laga duulayo natiijada kasoo baxda xisaabinta qiimaha sarifku taagnaa 28 maalmood ka hor maalinta la soo gudbiyey tar-tanka oo loo qaybiyay qiyaasta sarifku ahaa maalintii heshiiska lakala saxeexday, kadib natiijada soo baxda ayaa loogu dhufan. Qiimo- sixida waxaa lagu salayn doonaa xogta ku saabsan qiimaha lagu iibiyo

lacagaha qalaad ee uu bixiyo baanka qaranka Itoobiya (National bank of Ethiopia).

- r). Isku dhignaanshaha khibradaha loo baahanyahay waa inay noqdaan kuwo waafaqsan qaab shaqeedka faah-faahsan ee lagu tilmaamay lifaaqan. Waxaa hawlaha dhismaha lagu salayn dhererka ama jooga ee dhisme ama daarta, dhismaha shaqada jidadkana waxaa lagu salayn nooca iyo dhererka ama cabbirka, shaqada buundadana waxaa lagu saleyn dhererka buundada. Hadaba, khibrada laga rabo tar-tamayaasha maxaliga ah ee doonaya in ay u tar-tamaan dhammaan qaybaha iyo noocyada kala duwan ee dhismuhu waa in ay noqdaan kuwo shaqada la doonayo in la qabto hal darajo oo kaliya ka hooseeya iyo wixii ka sareeya.

4. Xaalada maaliyadeed

- b). Shirkadaha dhismaha waxaa looga baahanyahay inay keenaan warbixin maaliyadeed oo tilmaamaysa xaalada maaliyadeed iyo dakhliga ama macaashka shantii sano ee la soo dhaafay, taas oo uu xaqiijiyay hantidhawre madax-banaan.
- t). Warbixinta maaliyadeed ee ay soo gudbiyaan shirkadaha dhismuhu waa in sax ahaantooda laga xaqiijiyo diwaanka cashuur bixinta ee xafiiska dakhli ururinta ee ay khusayso.

5. Cadadka dakhli sanadeedka (Annual turnover)

- b) Tar-tamayaasha wadanka udhashay xiliga qiimaynta tar-tanka waxaa loo baahanyahay in ay soo dhaweeyaan dakhligooda sanadlaha ah (Annual turnover) ee uga soo xaroodey shaqooyinka dhismaha ee socda iyo kuwa dhamaaday, iyada oo loo qiimayn doono sanadka uu usoo xarooday dakhli sanadeedka ugu wanaagsan mudadii shanta sano ee ugu dambaysay. xisaabta cadadka turnoverka/dakhliga ee tar-tamaha laga rabo inuu soo buuxiyo waxaa lagu salaynayaa qiyaasta qiimaha shaqada dhismaha ee la rabo in la qabto, iyada oo maalmaha dib loogu rarayo bisha loona qaybinayo bilaha la filayo in

shaqada dhismaha lagu dhamaystiro natiijadana lagu dhufanayo 1. Tusaale; haddii mashruuc uu ku dhamaanayo labo sano, bil iyo 10 maalmood qiyaasta qiimaha dhismuhuna uu yahay 100 milyan oo birr waxaa loo xisaabinayaa sidan soo socota:-

$$\underline{100,000,000 \times 12 \times 1 = 46,153,846}$$

26

- t) Qandaraaslayaasha ajanabiga ah xiliga qiimaynta tar-tanka waa in ay soo dhaweeyaan cadadka dakhliga sanadlaha ah (turnoverka) ee uga soo xarooday shaqada dhismaha ee socota iyo mida dhamaatay ee mudadii ugu dambaysay ee shanta sano, si loo ogaado cadadka dhakhliga (turnover) ka laga rabo qandaraaslaha waxaa lagu salaynayaa qiimaha shaqada dhismaha ee larabo in laqabto iyada oo maalmaha dib loogu riixayo bisha loona qaybinayo bilaha la filayo in shaqada lagu dhamaystiro natiijadana lagu dhufto 2.
- j) Qandaraaslayaasha si shuraakad ah ku tartamaya ee ka kooban wadaniyiinta iyo ajaanibka marka la qiimaynayo tartanka waa in ay soo dhaweeyaan cadadka dakhliga sanadlaha (turnover-ka) ee ay ka heleen shaqada dhismaha ee socota iyo mida dhamaatay iyada oo la isku darayo dakhliga sanadlaha ahaa ee mudadii shanta sano ee ugu dambaysay ay heleen, waxaana xisaabta cadadka turnoverka laga rabo qandaraaslaha lagu salaynayaa qiimaha shaqada dhismaha ee larabo in laqabto iyada oo maalmaha dib loogu riixayo bisha loona qaybinayo bilaha la filayo in shaqada lagu dhamaystiro natiijada soo baxdana lagu dhufanayo 1.5.
- x) Xiliga qiimaynta tartanka qiimo saxida larabo waxaa lagu salaynayaa dakhliga sanadlaha (turnover-ka) uu tartamuhu soo gudbistay, waxaana qiimo saxida ladoonayo laxisaabin 28 maalmood ka hor maalinta ugu dambaysa ee tartanka loona qaybinayo sarifka maalinta ugu dambaysa ee sanad miisaaniyeedka. Qiimo sixida waxaa lagu salayn doonaa xogta qiimaha sarifka lagu iibinayo lacagaha qalaad ee uu bixiyo baanka qaranka Itoobiya (National bank of Ethiopia).

Kh) Haddii qandaraasleyaashu ay samaystaan is-bahaysi heer wadaag ah waa in mid kasta oo ka mid ah shuraakada wadaaga ahi ay buuxiyaan lacagta looga baahanyahay boqolkiiba 25%, qandaraaslaha kalidii tar-tamayaana waa in uusan ka yarayn boqolkiiba 40%.

D) Cid kasta oo loo idmaday ama awood loo siiyey masuuliyada qiimaynta kharashka injineernimada iyo wakhtiga looga baahanyahay shaqada dhismaha waa in uu cadeeyaa in kharashka injineernimada iyo wakhtiga shaqada loo baahanyahay aan kor looqaadin hoosna loo dhigin waana in la qiimeeyaa qiyaasta oo ay qiimeeyaan gudiga ansixinta iibku isla markaana ay hordhigaan madaxa xafiiska iibka fulinaya si uu u ansixiyo.

6. Heerka waxbarasho iyo karti ee looga baahan yahay xirfadlayaasha ku hawlan shaqooyinka dhismaha.

Tartamayaasha hawlaha dhismaha waxaa looga baahanyahay inay keenaan xirfadleyaal leh aqoon iyo waayo aragnimo waafaqsan nooca iyo dabeecada hawlaha la rabo in la qabto sida ku cad dhokumentiga tar-tanka, sidoo kale waa in ay yihiin shaqaale heegan u ah in ay qabtaan shaqada dhismaha kana qabtaan goob kasta oo loo diro. shaqaalahaasi waxay noqon karaan kuwo joogto ah ama kuwa ku meel-gaadh ah (Contract).

7. Dhanka shuruudaha qalabka dhismaha

Iyadoo laga duulayo tilmaamaha lagu cadeeyay dhokumeentiga tar-tanka, islamarkaana la eegayo nooca dabeecadeed ee shaqada dhismaha, tar-tamayaasha dhismaha waxaa looga baahan yahay inay keenaan cadayn ay ku balan qaadayaan nooca iyo cadadka qalabka looga baahan yahay, waana in ay keeni karaan mar kasta iyo meel kasta oo looga baahan yahay. Qalabka ay keenayaan wuxuu noqon karaa mid uu mulkiyadeeda lee yahay tar-tamuhu ama mid uu soo kiraystay.

8. Dhanka hanaanka maaraynta waayo-aragnimada ama khibradaha la xidhiidha iibka ka kooban qayb dhisme oo hal ka badan (lots)

b). Marka tirada qayb hoosaadyada dhismaha (lots) ee lagu cadeeyay ogaysiiska tar-tanka dhismaha uu yahay hal dhisme wixii kabadan, ta-tame kasta waxaa looga baahan yahay in uu buuxiyo wadarta shuruudaha dhanka qiyaasta kharashka sanadka ku baxaya qayb hoosaadka dhismaha uu doonayo in uu u tar-tamo iyada oo laga duulayo awoodiisa maaliyadeed iyo waayo-aragnimada tar-tamaha.

t). Haddii tar-tamuhu inta uu buuxiyo shuruudaha looga baahan yahay tar-tanka qayb hoosaadka dhismaha lakiin ay dhacdo in uu buuxin kari waayo wadarta shuruudaha u yaala dhamaan qayb hoosaadka tar-tanka dhismaha ee uu ka qaybgalayo, waxaa suuragal ah marka gaar gaar loo eego qayb hoosaadka dhismaha in loo tixgaliyo qayb-hoosaadka uu ku soo tar-tamay qiimo fiican oo macquul ah, maadaama ay tahay in heeshiiska lagula galo qiyaas u dhiganta shuruudaha uu buuxiyay oo kaliya, xafiiska fulinaya iibku isaga oo ka eegaya sida ugu fiican ee danta iyo fa'iidadu ugu jirto wuxuu awood u leeyahay inuu go'aamiyo qayb hoosaadka dhisme ama shaqooyinka dhismaha ee uu shirkada heeshiiska kula galayo.

9. Shuruudaha ugu hooseeya ee looga baahanyahay shaqooyinka dhismaha dabaqyada ah

B. Marka shirkada u tar-tamaysa shaqooyinka dhismuhu tahay shirkad maxaliya, shuruudaha ugu hooseeya ee looga baahan yahay waa inuu noqdo mid hal darajo ka hooseeya shuruudihiidhismaha looga baahnaa inay lahaato. Tusaale ahaan: shirkada dhismaha ee waayo aragnimada u leh dhismaha yar-yar waxaa loo qaadan karaa shaqooyinka dhismaha dhexe.

T. Marka shirkada u tar-tamaysa shaqooyinka dhismuhu ay tahay shirkad ajinabiya waxaa looga baahan yahay waayo aragnimo shaqo oo u dhiganta ama ka saraysa waayo aragnimada looga baahanyahay shaqooyinka ay fuliso.

Tusaale ahaan: shirkada ajinabiga ah ee u tar-tamaysa dhisme ka kooban todobaatan dabaq waayo aragnimada shaqo ee looga baahanyahay shirkadaas waa in uusan noqon mid ka hooseeya waayo aragnimada shaqo ee looga baahan yahay dhismahaasi ka kooban todobaatanka dabaq.

10.Shuruudaha ugu hooseeya ee looga baahanyahay dhismaha buundada

B. Marka shirkada u tar-tamaysa shaqooyinka dhismaha buundadu tahay shirkad maxaliya:

1. Shirkada maxaliga ah ee waayo aragnimada u leh mashaariicda dhismaha, waxaa loo ogolaan in ay u tar-tanto dhismaha buundooyinka gaa-gaaban.
2. Shirkada maxaliga ah ee waayo aragnimada u leh dhismaha buundada gaaban, waxaa loo ogolaan in ay u tar-tanto dhismaha buundada dhexe
3. Shirkada maxaliga ah ee waayo aragnimada u leh dhismaha buundada dhexe, waxaa loo ogolaan in ay u tar-tanto dhismaha buundada dheer.

T. Marka shirkada u tar-tamaysa dhismaha buundadu tahay shirkad ajinabiya

1. Waayo aragnimada shaqo ee looga baahan yahay shirkada dhismaha ee ajinabigu waa in aysan noqonin mid kayar waayo aragnimada looga baahanyahay dhismayaasha buundada.
2. Xafiiska iibka fulinaya wuxuu shirkada ajinabiga ah ee u tar-tamaysa dhismaha buundada ku xidhi karaa in ay soo buuxiso waayo aragnimo dheeriya oo la xidhiidha noocyada iyo qaababka dhismayaasha buundooyinka.

Tusaale ahaan: Buundo qaab dhismeedkeedu yahay sida falaadha oo ugu yaraan dhererkeedu yahay kontan mitir iyo wixii kabadan.

11.Qaybaha mashaariicda dhismaha jidadka

Mashaariicda dhismaha jidadka waxaa loo qaybiyaa sidan hoos ku xusan;

1. Jid laamiya (Asphalt) ama jid shub ah (Concret).
2. Jid jiifa oo labo lakab oo iskoryaala ah ama jid caro oo sadex lakab oo iskorsaaran ah IWM.

3. Jid caro ama jay ah.

12.Shuruudaha ugu hooseeya ee looga baahan yahay dhismaha mashaariicda jidadka

B. Marka shirkada dhismaha mashaariicda jidadka u tar-tamaysa ay tahay shirkad maxaliya waxaa laga aqbali inay la timaado waayo aragnimo hal darajo ka hoosaysa waayo aragnimda ay u baahnayd shaqada dhismaha jidadaku.Tusaale ahaan:-

1. Waayo aragnimada laga helay dhismaha jidadka ee shaqada dhismaha jid cusub oo jay ah marka laga reebo daamurka shubka waxaa loo tixgalin in loogu tar-tamo hawlaha lagu saarayo daamurka.

2. Waayo aragnimo Kkasta oo La xidhiidha dhismaha laamiyada ama shaqooyinka kale ee dhismaha jidadka iyo dhismaha garoonada diyaaradaha, waa in loo tixgaliyaa waayo aragnimo u dhiganta waayo aragnimada dhismaha mashaariicda laamiyada jidka daamurka iyo jayga ah.

T. Marka tar-tamaaysha shaqada dhismaha mashariicaha jidadku ay yihiin shirkado ajinabiya, waxaa looga baahan yahay in ay lahaadaan waayo aragnimo u dhiganta ama ka saraysa mashruuca dhismaha ee ay tahay in ay dhisaan shirkadaha ajnabiga ahi. Cadadka lacageed ee looga baahan yahay waa in uusan sinaba uga hoosaynin cadadka lacageed ee loogu talagalay in jidka lagu dhiso.

Jiggiga, Itoobiya, Bisha TIRR, 2015 T.I

Cabdiraxmaan Axmed Xasan

Madaxa Xafiiska Maaliyada DDS